

Andrzej MATCZAK¹

 <https://orcid.org/0000-0002-9509-5879>

Uniwersytet Łódzki

e-mail: andrzej.maczak@geo.uni.lodz.pl

Krzysztof CŁAPA²

e-mail: krzysztof.clapa9@gmail.com

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA MOBILNOŚĆ TURYSTYCZNĄ MIESZKAŃCÓW DUŻEGO MIASTA NA PRZYKŁADZIE OSIEDLA RETKINIA W ŁODZI

1. Wstęp

Pandemia COVID-19 spowodowała poważne zakłócenia w mobilności turystycznej społeczeństw na całym świecie. Podróże są istotą turystyki, która poprzez ich podejmowanie przyczynia się do ekspansji SARS-Cov-2. Z powodu szczególnej wrażliwości na wszelkie środki ograniczające podróżowanie sama również stała się ofiarą pandemii. Uwidoczniło się to zwłaszcza w pierwszym roku jej trwania (w 2020), kiedy jeszcze nie dysponowano szczepionką i konieczne było wprowadzenie tradycyjnych metod izolacji fizycznej zapobiegających rozprzestrzenianiu się wirusa, takich jak: zamykanie granic państwowych, wprowadzanie blokad, kwarantanny, godziny policyjnej, zamykanie instytucji, m.in. edukacyjnych, kulturalnych, przechodzenie na zdalne nauczanie i pracę zdalną.

Pandemii COVID-19 charakteryzuje falowy wzrost i spadek liczby zakażeń, których następstwem było zaostrzenie i rozluźnianie rygorów ograniczających podróżowanie. Rozluźnianie rygorów sprzyjało podejmowaniu podróży turystycznych, a ich zaostrzenie wyraźnie je ograniczało (Matczak, Szymańska, 2022). W Polsce po ogłoszeniu pandemii COVID-19 (marzec-grudzień 2020 r.) odnotowano blisko sześć miesięcy (w okresie wiosennym i jesiennym) z surowymi ograniczeniami w przemieszczaniu się i cztery miesiące (w okresie letnim), w których – z pewnymi ograniczeniami – można

¹ Koncepcja, opracowanie wyników.

² Przeprowadzenie ankiety, opracowanie wyników.

było podróżować po kraju i za granicą. Spowodowało to zmiany w zachowaniach turystycznych. Zmiany te można lepiej zrozumieć w świetle teorii motywacji ochronnej (ang. *Protection Motivation Theory* – PMT). Teoria ta zakłada (za: Bęben i in., 2021), że ludzie, postrzegając uciążliwość zagrożenia, prawdopodobieństwo jego wystąpienia oraz własną skuteczność przeciwstawienia się mu, podejmują stosowne działania ochronne zabezpieczające ich przed zagrożeniem. Subiektywna ocena poziomu zagrożenia i możliwości jego zapobiegania wpływa na przyjęcie lub odrzucenie działań ochronnych (Samdin i in., 2021).

Mieszkańcy polskich miast mają dobrze już ukształtowane potrzeby podróżowania w celach turystycznych. Aby je zrealizować, a jednocześnie ograniczyć możliwość zarażenia się wirusem podczas wyjazdów turystycznych, podejmują określone działania ochronne. Wyrażają się one w zmianach ich dotychczasowych zachowań turystycznych, m.in. w częstotliwości odbywania podróży, sposobie ich organizacji, motywach, wyborze środków transportu, sposobu zakwaterowania, miejsca docelowego.

Do zrozumienia wpływu epidemii na zachowania turystyczne niezbędne jest ich przeanalizowanie podczas obecnej pandemii (2020 r.) w porównaniu z zachowaniami podróżniczymi sprzed jej wystąpienia (2019 r.). Szczególnie ważne znaczenie mają badania prowadzone w mikroskali, ponieważ zmiana zachowań podróżniczych na niepodróżnicze prowadzi do strat w przychodach finansowych, które ujawniają się dopiero w makroskali (Filimon i in., 2022).

Celem opracowania jest identyfikacja oddziaływania pandemii COVID-19 na poziom i charakter uczestnictwa w turystyce mieszkańców Retkini – jednego z największych osiedli mieszkaniowych w Łodzi. Wpływ ten zbadano poprzez porównanie poziomu i charakteru udziału w turystyce w okresie pandemii (w 2020 r.) z okresem ją poprzedzającym (w 2019 r.). Na podstawie zarejestrowanych zmian w poziomie i charakterze uczestnictwa w turystyce w latach 2019–2020 wskazano na zakres podejmowanych działań ochronnych przez badanych mieszkańców Retkini.

2. Przegląd literatury

Pandemia COVID-19 jest kryzysem globalnym i jednocześnie wielowymiarowym (biologicznym, finansowym, środowiskowym, społeczno-psychologicznym, geopolitycznym, a nawet kulturowym). Wywiera wpływ niemal na wszystkie rodzaje aktywności współczesnych społeczeństw, w tym także na turystykę (Utkarsh, Sigala, 2021).

Problematyka oddziaływania pandemii COVID-19 na zachowania turystów zajmuje ważne miejsce w dotychczasowych badaniach. Na ważność tej problematyki wskazują m.in. wykonane do tej pory przeglądy i oceny badań naukowych podejmujących temat wpływu pandemii COVID-19 na turystykę (Gössling, Schweiggart, 2022; Gössling, Scott, Hall, 2021; Hall, Scott, Gössling, 2020; Huang, Wang, 2022; Niewiadomski, 2020; Pahrudin i in., 2022; Panasiuk, 2020; Utkarsh, Sigala, 2021; Yang, Zhang, Rickly, 2021; Zopiatis, Pericleous, Theofanous, 2020). Pandemia COVID-19 zwiększa obawy i ryzyko związane z podróżowaniem, co przyczynia się do koncentracji badań na temat jej oddziaływania na zachowania turystów (Bae, Chang, 2021; Neuberger, Egger, 2020; Peluso, Pichierri, 2020). Zwracają one uwagę na ogólny spadek chęci do wyjeżdżania z powodu zagrożenia zakażeniem. Na takie wyniki wpływają m.in. cechy socjodemograficzne oraz przyzwyczajenia podróżnicze z przeszłości (Turnšek i in., 2020). Strach przed zakażeniem stanowi barierę w podejmowaniu podróży. Zmniejsza się on, gdy turyści przyjmują zachowania ochronne, które sprawiają, że czują się bardziej bezpieczni podczas wyjazdu. Wyniki badań Zheng, Luo i Ritchiego (2021) wskazują na związek między strachem przed zakażeniem, postrzeganiem własnej skuteczności zapobiegającej infekcji oraz podejmowanymi działaniami ochronnymi. W ramach PMT sprawdzano m.in., w jaki sposób skłonność do podróżowania w czasie pandemii COVID-19 odnosi się do postrzeganego ryzyka i przyjmowania strategii ochronnych (Das, Tiwari, 2021; Qiao, Ruan, Pabel, 2021).

Pandemia COVID-19, zwiększając postrzeżenie zagrożenia infekcją podczas wyjazdu, spowodowała spadek ogólnego popytu turystycznego, a także zmianę preferencji w zakresie wyboru form turystyki (Neuberger, Egger, 2020; Pinos-Navarrete, Show, 2021). Ryzyko podjęcia podróży turystycznej może być różnie postrzegane w zależności od indywidualnych cech demograficznych potencjalnych turystów (np. płeć, wiek), struktur społecznych i kontekstu kulturowego.

Badania analizujące skłonność do podróżowania po wybuchu pandemii COVID-19, jej podstawowe determinanty i potencjalne moderatory, wskazują na bezprecedensowy poziom społecznego strachu, który skłania turystów do samoobrony przed ryzykiem infekcji i tym samym do zmiany zachowań podróżniczych (Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020). Przewiduje się, że osoby, które nadal podróżują, będą unikać – przynajmniej w krótkim okresie – masowej turystyki i przedstawiać się na podróże krajowe (Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020) i bardziej niezależne (Wen i in., 2020). Godne uwagi są badania dotyczące zmian następujących w znacznej części populacji w krajach rozwiniętych, odnoszące się do preferencji wyjazdów

na wakacje krajowe (Jacobsen i in., 2021) ze stratą dla destynacji turystyki zagranicznej, zwłaszcza zlokalizowanych w krajach słabiej rozwiniętych. Rogerson i Rogerson (2021) stwierdzili, że wypoczynek organizowany w kraju macierzystym jest szczególnie ważny i oczekiwany ze względu na zabezpieczenie dochodów, miejsc pracy itp., nawet w tak bogatych krajach, jak USA. Pogląd, że dom (turystyka krajowa) jest bardziej bezpieczny niż zagranica (Das, Tiwari, 2021), sprzyja turystyce krajowej.

Podczas pandemii COVID-19 wykryto istotne zmiany we wzorcach podróżowania i zachowaniach turystów (Ioannides, Gyimothy, 2020). Preferencje turystyczne są zbieżne z poszukiwaniem terenów zielonych i chronionych (McGinlay i in., 2020), co obserwuje się w wielu krajach, przy jednoczesnym odchodzeniu od turystyki masowej (Arora, Sharma, 2021; Higgins-Desbiolles, 2020; Renaud, 2020). Wystąpiło większe zainteresowanie turystyką wiejską skoncentrowaną na lokalnych atrakcjach przyrodniczych, gastronomicznych itp. w wielu krajach, np. w Czechach (Vaishar, Št'astná, 2022), Turcji (Özdemir, Yildiz, 2020), czy agroturystyką w Polsce (Wojcieszak-Zbierska i in., 2020). Jednak w Portugalii tego zjawiska nie zaobserwowano (Silva, 2021). Zenker i Kock (2020) zauważyli, że zmiana podejścia do zatłoczenia inicjuje w turystyce trend unikania miejsc masowej turystyki na korzyść odległych i mniej zaludnionych miejsc docelowych. Podobnego zdania są Jeon i Yang (2021), którzy wskazują na unikanie przez turystów zatłoczonych destynacji na rzecz otwartych przestrzeni z możliwością zachowania dystansu społecznego.

Również zainteresowanie turystów zmianą obiektów zakwaterowania (Craig, Karabas, 2021), z preferencją do mniejszych obiektów noclegowych zapewniających większy dystans społeczny. Seraphin i Dosquet (2020) oraz Sigala (2020) wskazują na wzrost korzystania z drugich domów, zakwaterowania u rodziny i znajomych podczas podróży turystycznych.

Zaobserwowano również zmianę sposobu korzystania z transportu ze względu na obawę przed infekcją, przy czym turyści na ogół unikają transportu publicznego (Jiricka-Pürerer, Brandenburg, Pröbstl-Haider, 2020; Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020). Pandemia zatem stworzyła preferencje dla wyboru indywidualnych środków transportu w podróżach turystycznych w wielu krajach (Canina, McQuiddy-Davis, 2020; Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Sigala, 2020). Turyści wolą podróżować prywatnym transportem i z rodzinami, a także wybierają miejsca z niezawodnymi systemami bezpieczeństwa (Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020).

Brakuje szerszych badań na temat oddziaływania pandemii COVID-19 na pozytywne zmiany w zachowaniach turystów, takich jak: wybór

nietypowych miejsc wypoczynku („poza utartymi szlakami”), przestrzegania norm społecznych (np. maski na twarz), faworyzowania nowych rodzajów turystyki postrzeganych jako mniej ryzykowne (Jarratt, 2021; Sánchez-Cañizares i in., 2020; Stankov, Filimonau, Vujičić, 2020).

Badania oddziaływania pandemii COVID-19 na zachowania turystyczne wymagają czasu, aby skutki stały się zauważalne, mierzalne i wiarygodnie powiązane z konkretnymi przyczynami. Studia nad jej negatywnym i pozytywnym wpływem na zachowania turystyczne mogą pomóc w przedefiniowaniu znaczenia turystyki dla społeczeństw po ustąpieniu epidemii (Utkarsh, Sigala, 2021).

3. Metodyka

Wpływ pandemii COVID-19 na turystykę respondentów mieszkających w osiedlu Retkinia w Łodzi zbadano na podstawie wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych za pośrednictwem ankiety internetowej, porównując zachowania turystyczne w roku 2019, poprzedzającym pandemię, i w 2020, będącym pierwszym rokiem jej trwania. W tym celu posłużono się informacjami z portali społecznościowych, z których korzystali mieszkańcy Retkini, oraz adresami internetowymi uzyskanymi bezpośrednio od osób znajomych i ich przyjaciół na zasadzie tzw. kuli śnieżnej. Łącznie poprawnie wypełnione ankiety internetowe otrzymano od 100 respondentów. Jest to zatem próba dostępnościowa (ochotnicza). Kwestionariusz ankiety był obszerny, miał charakter wywiadu pogłębiowego. Składał się z 35 pytań. Odpowiedzi uzyskane na 18 pytań miały charakter faktograficzny (m.in. fakt uczestnictwa w turystyce, liczba wyjazdów, wykorzystane środki transportu, obiekty zakwaterowania itp.). Kolejnych 10 pytań było natury behawioralnej (dotyczyły m.in. opinii o wpływie pandemii na codzienne zachowania ankietowanych, na motywy podejmowania wyjazdów turystycznych, uprawiane formy turystyki), które wraz z odpowiedziami na pytania zawarte w metryczce ankiety pozwoliły scharakteryzować i ocenić oddziaływanie pandemii na zachowania respondentów oraz określić ich profil demograficzny i społeczno-ekonomiczny. Przeprowadzona ankieta internetowa umożliwia określenie poziomu i charakteru uczestnictwa w turystyce oraz występujące w nich różnice wśród respondentów w latach 2019–2020, ale ma pewne ograniczenia. Tego typu badania wykonywane za pośrednictwem portali internetowych są łatwiejsze do obsługi dla osób młodszych niż dla osób starszych, co prowadzi do nadreprezentacji młodszego pokolenia.

Charakterystykę obszaru badań w zakresie jego zabudowy, wyposażenia usługowego, zamieszkującej go społeczności przedstawiono na podstawie własnych oszacowań uwzględniających oficjalne statystyki miejskie (Urząd Statystyczny w Łodzi, 2020), strategię i dokumenty planistyczne (Prezydent Miasta Łodzi, 2010) oraz różne opracowania naukowe (Szafrąńska, 2016). Wiele ważnych informacji pozyskano też w wyniku obserwacji własnych i kwerend terenowych oraz bezpośredniej znajomości obszaru badań.

Zgromadzone w ten sposób materiały źródłowe poddano analizie, posługując się w części koncepcyjnej krytyczną analizą literatury oraz metodami heurystycznymi (analogia). W części empirycznej zgromadzone dane poddano analizie opisowej wykorzystującej metody operacji logicznych. Takie podejście jest uzasadnione brakiem reprezentatywności i mało liczną próbą, którą starano się zrekompensować bardziej obszernym wywiadem o charakterze pogłębionym, jednak nie pozwala ono na stawianie i weryfikowanie hipotez. Tego typu badania zazwyczaj mają charakter pilotażowy i często wykorzystuje się w nich zastosowane w niniejszym opracowaniu podejście metodyczne, do którego odwołuje się wielu badaczy (np. Kowalska, Niezgoda, 2020).

4. Charakterystyka obszaru badań

Retkinia, jedno z największych osiedli mieszkaniowych Łodzi, jest zlokalizowana w zachodniej części miasta, w tzw. retkińsko-smulskim paśmie osadniczym (Bald, 2002), wzdłuż odcinka łódzko-kaliskiej linii kolejowej. Osiedle mieszkaniowe usytuowano na terenie kilku wsi i osad, włączonych w granice Łodzi 20 grudnia 1945 r., pod wspólną nazwą Retkinia (Koter, 2009). Decyzję o budowie osiedla podjęto pod koniec lat 60. XX w. Powstawało etapami w latach 1972–1985, co spowodowało zróżnicowanie wewnętrzne jego zabudowy (Szafrąńska, 2016). W większości składa się z 5- i 11-kondygnacyjnych bloków zbudowanych z wielkiej płyty w tzw. systemie szczecińskim, z mieszkaniami w pełni rozkładowymi, o średnich powierzchniach użytkowych, z dużymi balkonami (M-3 i M-4 o powierzchni 42 m² i 53 m²). Bloki uzupełnia kilkadziesiąt domów jednorodzinnych. Na osiedlu pozostawiono wiele wolnych terenów w celu uzupełnienia go w przyszłości o niezbędną infrastrukturę w miarę, jak osiedle będzie się rozwijało. Stąd też po 1985 r. nadal dostawiano budynki mieszkalne i usługowe, ale już niewielką ich liczbę.

Retkinia jest dobrze skomunikowana z centrum Łodzi trasą W-Z, łączącą wschodnie i zachodnie części miasta, oraz paroma liniami tramwajowymi i autobusowymi. W pobliżu osiedla znajduje się Port Lotniczy Łódź, dworzec i przystanek PKP (Łódź-Kaliska i Łódź-Retkinia) oraz duże tereny rekreacyjne na wolnym powietrzu i pod częściowym lub całkowitym zadaszeniem (m.in. Park im. marszałka J. Piłsudskiego „Na Zdrowiu”, miejskie zoo, ogród botaniczny, hala Atlas Arena, Aquapark Fala, baseny kryte przy szkołach podstawowych, lodowisko MOSiR, korty tenisowe, siłownie oraz kompleksy sportowe powstałe w ramach programu „Moje Boisko – Orlik 2012”, tężnia). Wśród zabudowań osiedla znajduje się też wiele zieleni oraz kilka rzeźb i pomników poprawiających walory estetyczne blokowiska. Osiedle jest dobrze wyposażone w różne usługi: handlowe (trzy centra handlowe, markety, rynki, sklepy), gastronomiczne (restauracje, bary itp.), bankowe, edukacyjne (przedszkola, szkoły podstawowe, liceum, Pałac Młodzieży im. J. Tuwima), medyczne (przychodnie, gabinety lekarskie, rehabilitacyjne, diagnostyczne, stomatologiczne, apteki, w pobliżu – na sąsiednim osiedlu Karolew – Wojewódzki Specjalistyczny Szpital im. M. Madurowicza), rekreacyjne (jak wcześniej wskazano), sakralne (cztery kościoły, cmentarz) i inne. Retkinia według wielu jej mieszkańców uważana jest za najlepsze do życia osiedle w Łodzi.

Współcześnie, biorąc pod uwagę okres wybudowania osiedla, wśród jej mieszkańców można wyróżnić trzy pokolenia. Pierwsze to osoby obecnie w wieku senioralnym, które wprowadziły się do nowo wybudowanych bloków mieszkalnych wraz z rodzinami lub założyły je w krótkim czasie od zamieszkania. Drugie to potomstwo pierwszego pokolenia, a trzecie to wnuki. Bardziej dokładne określenie aktualnej liczby i struktury demograficzno-społecznej mieszkańców Retkini, m.in. ze względu na brak ogólnodostępnych danych statystycznych na poziomie jednostki osiedlowej Retkinia, jest trudne. Posiłkując się wynikami Narodowego Spisu Powszechnego z 1989 r. i 2002 r. oraz danymi zamieszczonymi na platformie Urzędu Miasta Łodzi, m.in. zawartymi w projekcie społecznym pod nazwą Łódzki Budżet Obywatelski (Urząd Miasta Łodzi, 2020), aktualną liczbę mieszkańców można szacować na nie więcej niż 60 tys. Retkinia, podobnie jak całe miasto, traci mieszkańców (w 1988 r. zamieszkiwało ją blisko 85 tys. osób). W strukturze płci przeważają kobiety (około 55%), zwłaszcza w starszych grupach wieku. Nieco ponad połowa mieszkańców jest w wieku produkcyjnym. Osób w wieku produkcyjnym jest blisko dwukrotnie więcej aniżeli w przedprodukcyjnym. Wskazuje to na zachodzący proces starzenia się ludności. Mieszkańcy Retkini w porównaniu z pozostałymi mieszkańcami Łodzi są lepiej

wykształceni (udział osób z wyższym i ze średnim wykształceniem jest większy o parę punktów procentowych niż wśród mieszkańców innych części miasta). Są też bardziej zamożni na tle pozostałych mieszkańców, co wynika m.in. z większego odsetka osób pracujących i jednocześnie mniej obciążonych osobami będącymi na ich utrzymaniu w zestawieniu z pozostałymi łodzianami. Wskazana struktura demograficzna, społeczna i ekonomiczna mieszkańców Retkini ma potencjalnie korzystny wpływ na poziom ich uczestnictwa w turystyce.

5. Charakterystyka respondentów

Osoby uczestniczące w internetowym badaniu ankietowym reprezentują głównie drugie i trzecie pokolenie mieszkańców Retkini: w wieku 35–54 (40%) i 20–34 lata (51%). Pozostałe 9% respondentów to młodzież (3%) i seniorzy (6%). We wszystkich grupach wieku zdecydowanie przeważały kobiety stanowiące przeciętnie 2/3 ogółu badanych osób. Ankietowani byli dobrze wykształceni. Aż 46% z nich miało wykształcenie wyższe, kolejne 45% średnie (37%) i policealne (8%), a tylko 8% badanych wykształcenie zasadnicze zawodowe. Dominowały osoby będące w związkach małżeńskich (37%) i partnerskich (45%), a 41% respondentów deklaroowało posiadanie dzieci. W zdecydowanej większości (79%) ankietowani to osoby pracujące. Pracy nie podejmowało zaledwie 16%. Pozostałe 5% pozostawało na emeryturze lub rencie. Ogólnie badane osoby zamieszkiwały w blokach. Przedstawiona sylwetka respondenta w dużym stopniu odzwierciedla przeciętnego mieszkańca Retkini drugiego i trzeciego pokolenia. Wskazuje też, że ma on duże potrzeby turystyczne i możliwości ekonomiczne ich realizacji.

6. Wyniki badania

6.1. Poziom uczestnictwa w turystyce

Respondenci mieszkający na terenie osiedla Retkinia w Łodzi byli bardzo aktywni turystycznie zarówno przed pandemią, jak i w czasie jej trwania. W roku poprzedzającym pandemię (w 2019) 93% ankietowanych uczestniczyło przynajmniej w jednym wyjeździe turystycznym. Pandemia obniżyła ich udział w turystyce w 2020 r. do 77%, jednak nadal był on wysoki w porównaniu z ogółem mieszkańców Polski, z których

w 2019 r. 64,1% uczestniczyło w turystyce, a w 2020 r. tylko 43,6% (GUS, 2022). O ponadprzeciętnym udziale w turystyce respondentów z Retkini świadczy też średnia liczba wyjazdów turystycznych przypadająca na jednego ankietowanego uczestniczącego w turystyce w 2019 r., sięgająca 12,5 podróży, a w 2020 r. – 8,3 podróży.

W 2019 r. przeważały podróże wielokrotne (6 i więcej wyjazdów), które stanowiły 61,3% ogółu podróży odbytych przez respondentów, natomiast 14% badanych mieszkańców Retkini wyjeżdżało 1 raz (7,5%) lub 2 razy (6,5%). Dalsze 24,7% osób uczestniczyło w 3–5 wyjazdach. Pandemia w 2020 r. wyraźnie zmniejszyła liczbę podróży wielokrotnych – 40,2% osób uczestniczyło w 6 i więcej wyjazdach. Do 32,5% wzrósł udział ankietowanych, którzy odbyli 1 podróż (14,3%) lub 2 podróże (18,2%) w ciągu roku. Kolejne 27,3% respondentów odbyło 3–5 podróży turystycznych w 2020 r. (tabela 1).

Tabela 1. Częstotliwość wyjazdów turystycznych respondentów

Liczba wyjazdów	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
1 wyjazd	7,5	14,3
2 wyjazdy	6,5	18,2
3–5 wyjazdów	24,7	27,3
6–9 wyjazdów	20,4	18,2
10 i więcej wyjazdów	40,9	22,0
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Jako przyczyny niebrania udziału w turystyce w 2019 r. podano przede wszystkim brak czasu (rodzina, praca, nauka) oraz inne powody (tabela 2). Na brak środków finansowych umożliwiających wyjazd turystyczny wskazało 14,3% respondentów (znaczaco mniej aniżeli ogół mieszkańców Polski – 37,4%). Nikt nie odpowiedział, że brak poczucia bezpieczeństwa stanowił powód nieuczestniczenia w turystyce, natomiast w 2020 r. to właśnie niepewność spowodowana pandemią była główną przyczyną zaniechania wyjazdów turystycznych (56,5%) i wyprzedziła wszystkie inne powody, takie jak: brak środków finansowych (17,4%), czasu (8,7%) i inne (17,4%).

Tabela 2. Powody braku uczestnictwa w turystyce

Powody braku uczestnictwa w turystyce	Odsetek mieszkańców			
	Retkini		Polski	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
Pandemia / brak poczucia bezpieczeństwa	0,0	56,5	0,7	36,9
Brak środków finansowych	14,3	17,4	37,4	21,7
Brak czasu (rodzina, praca, nauka)	57,1	8,7	26,0	41,4
Inne powody	28,6	17,4	35,9	
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz GUS (2022).

6.2. Charakter uczestnictwa w turystyce

Wyjazdy turystyczne respondentów z osiedla Retkinia odbywają się z reguły w gronie rodzinnym (tabela 3). Pandemia zwiększyła udział podróży turystycznych podjętych w towarzystwie rodziny o 4,1% i o tyle samo zmniejszyła liczbę podróży turystycznych odbywanych w gronie znajomych/przyjaciół lub samotnie.

Tabela 3. Towarzysze respondentów w podróżach turystycznych

Towarzysze podróży turystycznych	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Z rodziną (mąż/żona i ewentualnie dzieci)	48,4	51,9
Z partnerem/partnerką i ewentualnie z dziećmi	28,0	28,6
Ze znajomymi / z przyjaciółmi	19,3	15,6
Samotnie	4,3	3,9
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zmienił się też sposób organizacji wyjazdu turystycznego. W 2019 r. samodzielnie zorganizowało wyjazd turystyczny 74% respondentów uczestniczących w turystyce, z kolei w 2020 r. aż 95%. Udział biur podróży i innych instytucji w całkowitej lub częściowej organizacji wyjazdu turystycznego został zredukowany z 26% w 2019 r. do zaledwie 5% w 2020 r.

Na tak wyraźną zmianę sposobu organizacji wyjazdu turystycznego wpłynął głównie spadek wyjazdów zagranicznych w 2020 r.

W swoich licznych podróżach turystycznych ankietowani korzystali z wielu zróżnicowanych obiektów zakwaterowania i środków transportu, nawet podczas jednego wyjazdu. Analizę oparto na deklarowanym przez osoby badane głównym rodzaju bazy noclegowej i środkach transportu wykorzystanych podczas ogółu ich wyjazdów turystycznych w latach 2019–2020.

Wprowadzone w 2020 r. ze względu na pandemię COVID-19 ograniczenia w dostępności obiektów noclegowych oraz wysokie ryzyko zakażenia spowodowały zmiany w strukturze korzystania z tych obiektów przez respondentów podczas podróży turystycznych. W 2019 r. najczęściej korzystano z zakwaterowania w hotelach/motelach (51,6%) oraz kwatery prywatnych (29,1%) i rzadziej w pensjonatach (8,6%). W pierwszym roku pandemii wyraźnie zmalał udział hoteli/moteli (do 27,3%) oraz kwater prywatnych (do 15,6%), natomiast wzrósł odsetek pensjonatów (do 40,2%) w obsłudze podróży turystycznych ankietowanych. Pensjonaty jako mniejsze obiekty noclegowe (tym samym bardziej bezpieczne w okresie pandemii) świadczące jednocześnie usługi gastronomiczne były bardziej preferowane aniżeli kwatery prywatne. W 2019 r. niewielkie znaczenie miało zakwaterowanie u rodziny i znajomych (2,1% udziału), ale w 2020 r. wzrosło niemal 6-krotnie (do 11,7%). Udział pozostałych rodzajów obiektów noclegowych w zakwaterowaniu respondentów podczas ich podróży turystycznych w latach 2019–2020 był marginalny i nie uległ większym zmianom (tabela 4).

Tabela 4. Najczęściej wybierany obiekt noclegowy podczas podróży turystycznych

Najczęściej wybierany obiekt noclegowy	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Hotel/motel	51,6	27,3
Pensjonat	8,6	40,2
Prywatna kwatera	29,1	15,6
Kemping	4,3	2,6
Dom wycieczkowy / schronisko młodzieżowe	2,1	1,3
Ośrodek kolonijny	1,1	0,0
Sanatorium	1,1	1,3
U rodziny i lub znajomych	2,1	11,7
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Pod wpływem pandemii COVID-19 nastąpiły również zmiany w strukturze użytkowanych podczas podróży turystycznych środków transportu osobowego (tabela 5). W 2019 r. respondenci w swoich wyjazdach w 54,5% korzystali z indywidualnych środków transportu, w tym głównie z samochodów osobowych (w 48,9%). W 2020 r. pandemia zwiększyła ich udział do 72,8% (w tym samochodów osobowych do 65,5%). Indywidualne środki transportu osobowego skuteczniej zapewniają większy dystans fizyczny i pomagają zapobiegać rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-Cov-2. To tłumaczy wyraźny wzrost preferencji respondentów do korzystania z prywatnego transportu podczas pandemii. Zmalał natomiast udział transportu zbiorowego w obsłudze podróży turystycznych ankietowanych, który w 2019 r. wyniósł 45,5%, a w 2020 r. tylko 27,2%. Największy spadek odnotowano w odniesieniu do transportu lotniczego – z 21,3% do 7,9%. Spadek w przypadku pozostałych środków transportu zbiorowego był mniejszy: kolejowego z 15,2% do 11,4%, a autobusowego/autokarowego z 9% do 7%.

Tabela 5. Środek transportu dominujący w podróżach

Środek transportu	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Indywidualny:	54,5	72,8
samochód osobowy	48,9	65,8
inny indywidualny (rower itp.)	5,6	7,0
Zbiorowy:	45,5	27,2
samolot	21,3	7,9
kolej	15,2	11,4
autobus/autokar	9,0	7,0
inny zbiorowy (statek itp.)	0,0	0,9
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Pandemia zmieniła kierunki wyjazdów turystycznych (tabela 6), zwiększając udział podróży krajowych. W 2019 r. wyłącznie w kraju wypoczywało 52,3% respondentów uczestniczących w turystyce, ale w 2020 r. już 81,7%. Uczestnictwo zarówno w podróżach krajowych, jak i zagranicznych odbywanych w jednym roku zmalało odpowiednio: z 28,4% do 9,9%, a wyłącznie w podróżach zagranicznych: z 19,3% do 8,4%.

Tabela 6. Kierunki wyjazdów turystycznych

Kierunki wyjazdów	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Wyłącznie w kraju	52,3	81,7
W kraju i za granicą	28,4	9,9
Wyłącznie za granicą	19,3	8,4
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W okresie pandemii zmniejszył się udział podróży na obszary wybrzeży oraz do miast (tabela 7). W 2019 r. tereny nadmorskie jako główny cel podróży zostały wybrane przez 50,5% respondentów, a miasta – przez 23,7%.

Tabela 7. Typ odwiedzanej destynacji turystycznej

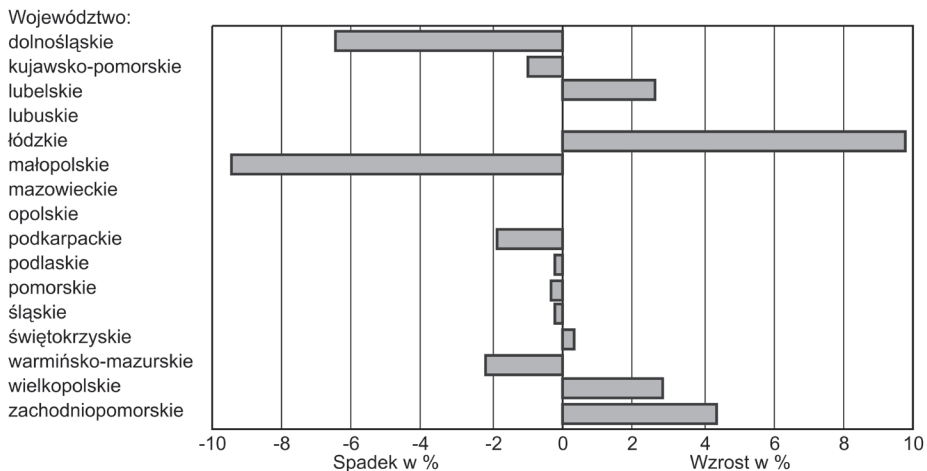
Typ destynacji	Odsetek respondentów	
	2019 r.	2020 r.
Miasto:	23,7	18,2
wyłącznie w kraju	9,7	13,0
w kraju i za granicą	8,6	1,3
wyłącznie za granicą	5,4	3,9
Wieś (w tym jeziora)	15,0	35,0
Wybrzeże:	50,5	37,7
wyłącznie w kraju	24,7	29,9
w kraju i za granicą	11,8	5,2
wyłącznie za granicą	14,0	2,6
Góry	10,8	9,1
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Przeważały destynacje zlokalizowane na wybrzeżu w kraju (24,7%) nad odwiedzanymi destynacjami w kraju i za granicą (11,8%) oraz

wyłącznie za granicą (14%). Podobnie ankietowani deklarowali częstsze podróże do miast w kraju aniżeli za granicą, a udziały destynacji w kraju, w kraju i za granicą oraz wyłącznie za granicą wynosiły odpowiednio: 9,7%, 8,6%, 5,4%. Pandemia w 2020 r. ograniczyła wyjazdy na wybrzeże do 37,7% wszystkich podróży turystycznych. Większość respondentów deklarowała podróże do krajowych miejscowości nadmorskich (29,9%), mniej w kraju i za granicą (5,2%) oraz wyłącznie za granicą (2,6%). W 2020 r. zmalał też udział miast jako celu wyjazdów turystycznych ankietowanych do 18,2%. Respondenci zadeklarowali większą liczbę podróży odbytych do miast zlokalizowanych w kraju (do 13%), natomiast spadł odsetek podróży w kraju i za granicą (1,3%) oraz wyłącznie za granicą (3,9%). Pandemia nie wpłynęła na zmiany udziału destynacji turystycznych położonych w górach – przed pandemią oraz w jej trakcie wyjazdy w góry deklarowało po ok. 10% ankietowanych. Na pandemii najbardziej zyskały tereny wiejskie (zarówno tradycyjne wsie rolnicze, jak i położone nad jeziorami). W 2019 r. do destynacji wiejskich podróżowało 15% respondentów, a w 2020 r. aż 35%.

Pandemia zmieniła rozkład przestrzenny krajowych podróży turystycznych (rysunek 1). Wyraźnie ograniczyła liczbę respondentów deklarujących południowe województwa bardzo atrakcyjne turystycznie (miasta historyczne, góry) jako główne destynacje.

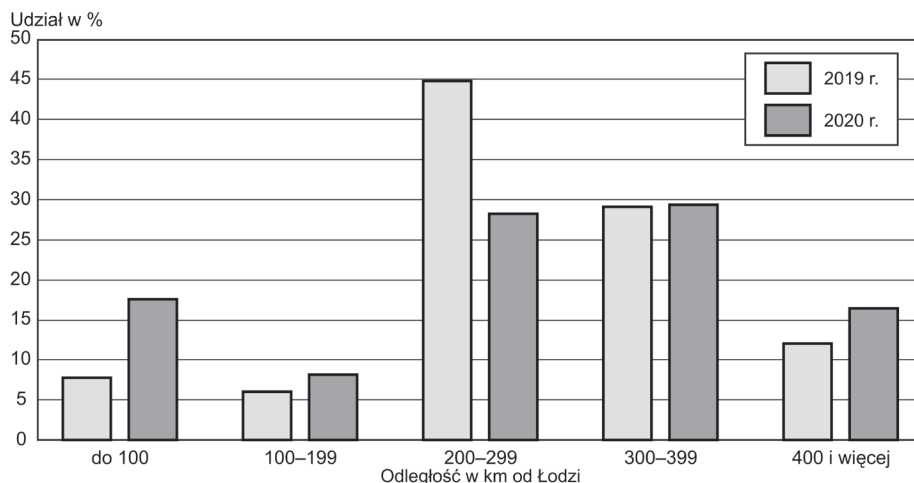

Rysunek 1. Zmiana rozkładu przestrzennego krajowych podróży turystycznych respondentów według województw w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne

Zmalał udział województwa dolnośląskiego, małopolskiego i podkarpackiego (z 31,9% w 2019 r. do 14,1% w 2020 r.). Podczas pandemii większy był również odsetek wyjazdów turystycznych do miejscowości położonych w pobliżu miejsca zamieszkania, we własnym i dwóch sąsiednich województwach: łódzkim, mazowieckim i wielkopolskim (wzrost z 20,8% w 2019 r. do 35,2% w 2020 r.). Wzrósł też udział województw nadmorskich (pomorskiego i zachodniopomorskiego) w krajowych wyjazdach turystycznych (z 33,5% w 2019 r. do 37,6% w 2020 r.).

Pod wpływem pandemii COVID-19 dwukrotnie zwiększyło się znaczenie destynacji w pobliżu Łodzi, zmalało natomiast znaczenie miejscowości położonych w średniej od niej odległości i niewiele wzrosło w odosobnionych destynacjach zlokalizowanych na peryferiach kraju (rysunek 2).

Rysunek 2. Zasięg krajowych wyjazdów turystycznych w latach 2019–2020

Źródło: opracowanie własne

6.3. Opinie respondentów o wpływie pandemii COVID-19 na ich mobilność turystyczną

Wykorzystując 5-stopniową skalę Likerta, zapytano respondentów o oddziaływanie pandemii na różne obszary ich życia (tabela 8, zob. s. 138). Zdaniem respondentów pandemia COVID-19 bardzo poważnie i poważnie wpłynęła na niemal wszystkie aspekty ich życia. Szczególnie podkreślano jej społeczne oddziaływanie (63%). Pandemia zauważalnie wpłynęła też na czas wolny ankietowanych (58%), w istotny sposób go zwiększając. Natomiast w aspektach

zawodowym, fizycznym i emocjonalnym jej ważny i bardzo ważny wpływ zadeklarowało ok. 50% badanych osób. We wszystkich wymienionych aspektach życiowych neutralne znaczenie pandemii deklarowało od 17% do 24% respondentów. Dla pozostałych ankietowanych oddziaływanie pandemii było najmniej ważne i mało ważne (od 19% do 32%).

Tabela 8. Wpływ pandemii na wybrane aspekty życiowe respondentów

Wybrane aspekty życia	Skala Likerta (procent odpowiedzi)				
	najmniej ważny (1)	mało ważny (2)	średnio ważny (3)	ważny (4)	bardzo ważny (5)
Zawodowy	26	8	19	20	27
Czas wolny	7	12	23	26	32
Fizyczny	10	18	24	22	26
Społeczny	9	11	17	26	37
Emocjonalny	13	17	23	15	32

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Podróże turystyczne podejmowano w celach wypoczynkowych i dla relaksu, aby odbudować nadszarpniętą sprawność fizyczną i psychiczną. Był to podstawowy motyw wyjazdu turystycznego wskazywany przez niemal wszystkich respondentów. Ważnymi motywami odbywania podróży turystycznej w okresie pandemii były: poznanie świata (dla 85,7% ankietowanych), zwiedzanie (72,7%), zdobywanie wiedzy (41,6%), własne zainteresowania (49,3%), odkrywanie innych kultur (35,1%), poznanie nowych ludzi (39%), rozrywka (68,8%), polepszenie zdrowia (40,2%) i podtrzymanie więzi rodzinnych (41,6%). W mniejszym stopniu podejmowano podróże turystyczne w celu uprawiania sportu (22,1%), poprawy sprawności psychofizycznej (16,9%), czy też motywowane celami religijnymi (11,7%). Małe znaczenie miało podróżowanie dla prestiżu (16,9%).

Wskazane wyżej motywy zdeterminowały uprawiane w 2020 r. przez respondentów rodzaje turystyki: jako główny rodzaj odbytych podróży zadeklarowano różne formy turystyki wypoczynkowej (odstresowanie/relaks, rozrywka), zdrowotnej (zdrowie, poprawa sprawności) i edukacyjnej (krajoznawcza, poznawcza, kulturalno-rozrywkowa). Pozostałe rodzaje turystyki, takie jak: kulinarna, wiejska, kwalifikowana, fanoturystyka, stanowiły margines (łącznie 7,8%). Na brak preferencji co do rodzaju turystyki wskazało 22,1% osób.

W pierwszym roku pandemii większość ankietowanych ograniczyła liczbę wyjazdów turystycznych. W badanej populacji liczba ta spadła blisko o połowę (z 1161 w 2019 r. do 637 w 2020 r.). Respondenci wskazali, że to pandemia zniechęcała ich do podejmowania podróży i aż 84,4% z nich zadeklarowało, że pomimo uczestnictwa w turystyce znacząco ograniczyli liczbę wyjazdów. Jednak byli też tacy (15,6%), którzy uważali, że pandemia zachęciła ich do wyjazdu turystycznego (10,4%) bądź stworzyła im nowe możliwości uczestnictwa w turystyce (5,2%). Ci respondenci wskazywali głównie na mniejszy tłok w destynacjach turystycznych, a tym samym lepsze warunki dla wypoczynku.

W okresie pandemii niemal wszyscy ankietowani, podejmując podróż turystyczną, kierowali się własnymi preferencjami. Przy wyborze destynacji najważniejsze było czyste i niezatłoczone środowisko naturalne (wskazało je 77,9% osób), a następnie sentyment dla danej destynacji (41,5%), jej znajomość z poprzednich pobytów (29,9%) oraz więzi rodzinne i społeczne (19,5%).

Korzystając z 5-stopniowej skali Likerta zapytano respondentów o preferencje w wyborze miejsca wyjazdu turystycznego (tabela 9). Najważniejsza okazała się lokalizacja miejscowości, którą jako bardzo ważną (56%) i ważną (27%) łącznie wskazało aż 83% osób. Dla 63% ankietowanych ważna (37%) i bardzo ważna (26%) była cena wyjazdu. Neutralne dla wyboru destynacji okazały się dodatkowe atrakcje w pobliżu miejsca wyjazdu, a mało istotne były takie zmienne, jak: popularność miejsca, dodatkowa infrastruktura oraz opinia znajomych.

Tabela 9. Czynniki wpływające na wybór miejsca (destynacji) wyjazdu / pobytu turystycznego

Czynnik wpływający na wybór destynacji	Skala Likerta (procent odpowiedzi)				
	najmniej ważny (1)	mało ważny (2)	średnio ważny (3)	ważny (4)	bardzo ważny (5)
Cena	7	11	19	37	26
Lokalizacja	3	5	9	27	56
Atrakcje w pobliżu	7	15	46	22	9
Popularność miejsca	61	24	7	4	4
Dodatkowa infrastruktura	70	20	6	2	0
Opinia znajomych	51	26	13	6	4

Źródło: opracowano na podstawie badań ankietowych.

Wielu respondentów (42%) deklarowało zamianę części lub wszystkich wyjazdów turystycznych na zajęcia rekreacyjne podejmowane na terenie miejsca zamieszkania (na obszarze osiedla Retkinia bądź w parkach i/lub miejskich ośrodkach rekreacyjnych poza własnym osiedlem). Natomiast 52% ankietowanych nie zamieniło nawet częściowo wyjazdu turystycznego na rekreację w mieście.

7. Dyskusja i wnioski

Liczne badania akademickie (zarówno krajowe, jak i zagraniczne) jednoznacznie wskazują na bardzo duży spadek liczby podróży turystycznych w pierwszym roku pandemii, w tym o wiele większy w przypadku wyjazdów zagranicznych aniżeli krajowych (Korinth, 2020; Kowalska, Niezgoda, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Widomski, 2020 i in.). W niniejszym opracowaniu odnotowano, że pandemia COVID-19 spowodowała spadek uczestnictwa w turystyce respondentów z osiedla Retkinia w Łodzi, co zaobserwowano w Polsce i innych krajach oraz udokumentowano w badaniach naukowych. Jednak badanie ankietowanych nie potwierdza bardzo dużego spadku, który stwierdzono w wielu innych studiach. Nadal obserwowano wśród respondentów wysoki poziom uczestnictwa w turystyce (77%), wyższy aniżeli przeciętnie w kraju (43,6%). Wynika to ze struktury społeczno-demograficznej ankietowanych – badano osoby w wieku 24–54 lata i w określonej grupie społeczno-ekonomicznej.

Poczucie braku bezpieczeństwa będące bezpośrednim skutkiem pandemii COVID-19 przyczyniło się nie tylko do spadku liczby podejmowanych podróży turystycznych, ale również zmian ich charakteru. W przypadku respondentów z osiedla Retkinia w Łodzi pandemia spowodowała dość istotne zmiany w strukturze korzystania z obiektów zakwaterowania (tabela 4), wykorzystywanych środków transportu (tabela 5) oraz kierunków podejmowanych wyjazdów (tabela 6 i 8, rysunek 1 i 2). Wyniki tego badania ogólnie potwierdzają występujące trendy zmian w charakterze podróży turystycznych spowodowane pandemią COVID-19 (Gierczak-Korzeniowska, Szpara, Stopa, 2021; Kowalska, Niezgoda, 2020; Roman, Niedziółka, Krasnodębski, 2020; Zawadka i in., 2021). Jednak w odniesieniu do badanych osób odnotowano stosunkowo mniejsze zmiany w obrębie ich zachowań turystycznych w okresie pandemii COVID-19, co wynika m.in. ze struktury społeczno-demograficznej ankietowanych.

W Polsce, jak i w wielu innych krajach, najwięcej podróży turystycznych odbywano w celach wypoczynkowych i odwiedzenia krewnych

lub znajomych (ang. *Visiting Friends and Relatives* – VFR). Udział tych motywów podejmowania wyjazdów turystycznych wzrósł podczas pandemii, zwłaszcza VFR. Prezentowane badanie nie do końca potwierdza te ustalenia. Mieszkańcy Retkini motywowali swoje podróże turystyczne głównie celami wypoczynkowymi i poznawczymi. Wyjazdy, aby odwiedzić krewnych i/lub znajomych (VFR), jakkolwiek wzrosły one w trakcie pandemii 6-krotnie, wskazało ok. 12% osób. Wymienione motywy stwarzały więc preferencje dla różnych form turystyki wypoczynkowej i poznawczej. Natomiast w ogóle nie podawano wyjazdów w celach służbowych. W pierwszym roku pandemii respondenci, wybierając destynację, kierowali się głównie jej lokalizacją i ceną. Pozwala to na stwierdzenie, że ankietowane osoby były na tyle zamożne i niezależne, żeby nie korzystać z pobytu wczasowego u rodziny, ale jednocześnie były wrażliwe na koszt podróży turystycznej.

Konieczność zachowania dystansu fizycznego podczas pandemii wyraźnie zwiększyła użytkowanie w wyjazdach turystycznych indywidualnych środków transportu (samochody osobowe), z czasem może to wywołać znaczące zmiany nie tylko odnośnie do charakteru podróży, ale także w zagospodarowaniu turystycznym, na co wskazuje wielu badaczy (Canina, McQuiddy-Davis, 2020; Ivanova, Ivanov, Ivanov, 2020; Jiricka-Pürner, Brandenburg, Probstl-Haider, 2020; Li, Nguyen, Coca-Stefaniak, 2020; Rogerson, Rogerson, 2021; Sigala, 2020). Skróciło to podróże i stworzyło preferencje dla częstszych wyjazdów do pobliskich miejscowości w gronie rodzinnym. Omawiane badanie w pełni potwierdza obserwowane w tym zakresie trendy.

Większa skłonność turystów do odwiedzania obszarów o niskim poziomie zatłoczenia, ale jednocześnie z dobrymi warunkami i z możliwością korzystania z wielu usług, sprawiła, że wybierali oni mniejsze obiekty zakwaterowania w postaci pensjonatów. Na tych preferencjach podczas pandemii straciły zarówno hotele, jak i kwatery prywatne. Po pandemii można się spodziewać powrotu respondentów do hoteli, ale czy również do kwater prywatnych? Czy ich standard będzie zadowalał ankietowane osoby? Dziś trudno określić, czy trend ten ujawni się w większych grupach respondentów niż badani mieszkańcy osiedla Retkinia.

Pandemia COVID-19 wpłynęła na zmianę kierunków wyjazdów turystycznych ankietowanych. Zyskały obszary wiejskie i cenne przyrodniczo jako krajowe destynacje turystyczne (położone zarówno blisko, jak i dalej od miejsca zamieszkania turystów), dotychczas rzadziej odwiedzane. Turysty skłaniali się też do dłuższych pobytów w 2020 r., możliwych wyłącznie w okresie czterech ciepłych miesięcy (Wojcieszak-Zbierska

i in., 2020). Z badań autorów niniejszego opracowania wynika więc, że na pandemii zyskały niemal wyłącznie tereny wiejskie z walorami przyrody (zwłaszcza położone nad jeziorami).

Większe zagrożenie zakażeniem wirusem na terenie miast (z powodu wyższego poziomu zatłoczenia) spowodowało głęboki spadek przyjazdów turystów (Kowalczyk-Anioł, Grochowicz, Pawlusiński, 2021; Kowalczyk-Anioł, Pawlusiński, 2021). W zupełności potwierdzają to przeprowadzone badania. Podczas pandemii sporo turystów straciły miasta. Dotyczyło to szczególnie wycieczek do miast oraz destynacji turystyki masowej położonych w kraju, ale zwłaszcza za granicą (dokąd najczęściej organizowane są wyjazdy kupowane w postaci pakietów). Natomiast województwo zachodniopomorskie jako jedyny obszar turystyki masowej w Polsce ulokowany na zachodnim wybrzeżu Bałtyku zwiększyło swój udział w podróżach respondentów z Retkini.

Dotychczas najczęściej prowadzono badania od strony podaży (Bąk-Filipek, Szalkai, Podhorodecka, 2022; Gabryjończyk, Gabryjończyk, 2021; Stojczew, 2021 i in.), korzystając m.in. z danych GUS, które wskazywały na ogromne straty ponoszone przez przedsiębiorstwa turystyczne (zwłaszcza transport lotniczy, hotele, restauracje). Potwierdzają to też badania ankietowe firm turystycznych (Gruszka, Manczak, 2021; Walas, Kruczek, 2020). Akademickie analizy prowadzone od strony popytu (poza opracowaniem Matczaka i Szymańskiej, 2022) z reguły opierały się na autorskich danych pozyskiwanych w trakcie badań ankietowych na ograniczonych liczebnie próbach (Gierczak-Korzeniowska, Szpara, Stopa, 2021; Kowalska, Niezgoda, 2020; Widomski, 2020; Zawadka i in., 2021). Wnoszą one wiele uwag do przyszłych trendów w zachowaniach turystycznych. Wydaje się, że tak należy postrzegać ten rodzaj badań empirycznych.

Do wyjaśnienia pozostaje problem wykorzystania w tego rodzaju badaniach teorii motywacji ochronnej (ang. *Protection Motivation Theory* – PMT). Przeprowadzone badania jednoznacznie wskazują, że respondenci podejmowali działania ochronne przed zakażeniem wirusem, co przejawiało się w zmiennych omówionych w opracowaniu, charakteryzujących zachowania turystyczne. Nieco powyżej 80% ankietowanych stosowało różne formy działań ochronnych, mniejszych w zakresie samego uczestnictwa w turystyce, ale za to szerszych w częstotliwości wyjazdów, które spadły blisko o połowę, szczególnie w odniesieniu do zmiennych charakteryzujących zachowania turystyczne. Natomiast 15% respondentów stwierdziło, że pandemia nie wpływała na ograniczanie przez nich podróży, a wręcz zachęcała na skutek mniejszego zatłoczenia odwiedzanych destynacji. Zachowania nieprzystosowawcze na poziomie samego uczestnictwa

w turystyce obejmowały zatem niewiele osób. Zdecydowana większość ankietowanych wykazywała zachowania adaptacyjne, co widoczne było w zmiennych charakteryzujących zachowania turystyczne (wyborze zakwaterowania, środka transportu, miejsca docelowego wyjazdu) oraz w opiniach. Połowa respondentów wskazywała, że pandemia COVID-19 poważnie i bardzo poważnie wpływała na różne aspekty ich życia, w tym na turystykę. Pomiar poszczególnych działań ochronnych widoczny jest w tabelach i analizach zamieszczonych w opracowaniu. Trudność polega na całościowej kwantyfikacji zachowań adaptacyjnych i nieprzystosowanych, co wymaga dalszych badań i pomysłów w tym zakresie.

Bibliografia

- Arora, S., Sharma, A. (2021). COVID-19 impact on overtourism: Diversion from mass tourism to alternative tourism. W: A. Sharma, A. Hassan (red.), *Overtourism as destination risk (tourism security-safety and post conflict destinations)* (s. 275–283). Bingley: Emerald Publishing. <https://doi.org/10.1108/978-1-83909-706-520211018>
- Bae, S.Y., Chang, P.-J. (2021). The effect of coronavirus disease-19 (COVID-19) risk perception on behavioural intention towards 'untact' tourism in South Korea during the first wave of the pandemic (March 2020). *Current Issues in Tourism*, 24(7), 1017–1035. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1798895>
- Bald, K. (2002). Planowanie Łodzi i zagospodarowania przestrzennego miasta w ujęciu historycznym. Plansza XLII. W: S. Liszewski (red.), *Atlas miasta Łodzi*. Łódź: Urząd Miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Bak-Filipek, E., Szalkai, G., Podhorodecka, K. (2022). Foreign inbound tourism to Poland and Hungary during the COVID-19 pandemic times – comparing the solutions and outcomes. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 58, 11–25.
- Bęben, R., Kraus, Z., Półbrat, I., Młynkowiak-Stawarz, A. (2021). Skłonność do podróżowania osób zaszczepionych i niezaszczepionych przeciw SARS-CoV-2 w kontekście teorii motywacji ochronnej i teorii planowanych zachowań. *Przegląd Organizacji*, 10, 27–35. <https://doi.org/10.33141/po.2021.10.04>
- Canina, L., McQuiddy-Davis, N. (2020). *Pre- and post-COVID travel preferences*. Pobrane z: <https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/72637/CHR%20Survey%20Results%20-%20Pre-%20and%20Post-COVID%20Travel%20Preferences.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (30.12.2022).
- Craig, C.A., Karabas, I. (2021). Glamping after the coronavirus pandemic. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 251–256. <https://doi.org/10.1177/1467358421993864>
- Das, S.S., Tiwari, A.K. (2021). Understanding international and domestic travel intention of Indian travellers during COVID-19 using a Bayesian approach. *Tourism Recreation Research*, 46(2), 228–244. <https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1830341>
- Filimon, S., Schiemenz, C., Bartl, E., Lindner, E., Namberger, P., Schmude, J. (2022). Travel participation of Germans before and during the COVID-19 pandemic – the effects of sociodemographic variables. *Current Issues in Tourism*, 25(24), 4031–4046. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2071684>

- Gabryjończyk, K., Gabryjończyk, P. (2021). Zmiany stopnia wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych w okresie zwalczania pandemii COVID-19 w Polsce. *Turystyka i Rozwój Regionalny*, 15, 43–58. <https://doi.org/10.22630/TIRR.2021.15.5>
- Gierczak-Korzeniowska, B., Szpara, K., Stopa, M. (2021). Regional tourism during the COVID-19 pandemic: Losses, missed opportunities and new developments for the tourism industry. *Turyzm/Tourism*, 31(2), 65–86. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.2.04>
- Gössling, S., Schweiggart, N. (2022). Two years of COVID-19 and tourism: What we learned, and what we should have learned. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(4), 915–931. <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2029872>
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C.M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gruszka, I., Manczak, I. (2021). Funkcjonowanie podmiotów turystycznych w dobie pandemii COVID-19 – studium przypadku Dolnego Śląska i Małopolski. *Studia Periegetica*, 4(36), 71–89. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8059>
- GUS (2020). *Turystyka w Polsce w obliczu pandemii COVID-19. Informacje sygnałowe*. Pobrane z: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/13/1/1/turystyka_w_polsce_w_obliczu_pandemii_covid-19.pdf (12.01.2021).
- GUS (2022). *Turystyka w 2021 r.* Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (4.07.2022).
- Hall, C.M., Scott, D., Gössling, S. (2020). Pandemics, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 577–598. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759131>
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). The “war over tourism”: Challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(4), 551–569. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1803334>
- Huang, S., Wang, X. (2022). COVID-19 two years on: A review of COVID-19-related empirical research in major tourism and hospitality journals. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(2), 743–764. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2022-0393>
- Ioannides, D., Gyimothy, S. (2020). The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 624–632. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763445>
- Ivanova, M., Ivanov, I., Ivanov, S. (2020). Travel behaviour after the pandemic: The case of Bulgaria. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 32(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1818267>
- Jacobsen, J.K.S., Farstad, E., Higham, J., Hopkins, D., Landa-Mata, I. (2021). Travel discontinuities, enforced holidaying-at-home and alternative leisure travel futures after COVID-19. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/14616688.2021.1943703>
- Jarratt, D. (2021). An exploration of webcam-travel: Connecting to place and nature through webcams during the COVID-19 lockdown of 2020. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 156–168. <https://doi.org/10.1177/1467358420963370>
- Jeon, C.-Y., Yang, H.-W. (2021). The structural changes of a local tourism network: Comparison before and after COVID-19. *Current Issues in Tourism*, 24(23), 3324–3338. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1874890>
- Jiricka-Pürner, A., Brandenburg, C., Pröbstl-Haider, U. (2020). City tourism pre- and post-COVID-19 pandemic – messages to take home for climate change adaptation and mitigation? *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31, 100329. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100329>

- Korinth, B. (2020). The impact of COVID-19 on foreign travel plans of Polish tourists in 2020. *Studia Periegetica*, 32(4), 59–69. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6585>
- Koter, M. (2009). Tkanka miejska Łodzi w latach 1918–1989. W: S. Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (s. 218–264). Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Kowalczyk-Anioł, J., Grochowicz, M., Pawlusiński, R. (2021). How a tourism city responds to COVID-19: A CEE perspective (Kraków case study). *Sustainability*, 13(13), 7914. <https://doi.org/10.3390/su13147914>
- Kowalczyk-Anioł, J., Pawlusiński, R. (2021). Miasto turystyczne wobec pandemii COVID-19. Pierwsze doświadczenia w świetle literatury przedmiotu. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia, Sectio B*, 76, 208. <https://doi.org/10.17951/b.2021.76.0.203-222>
- Kowalska, K., Niezgodna, A. (2020). COVID-19 as a tourist activity inhibitor as evidenced by Poles' holiday plans. *Studia Periegetica*, 4(32), 9–24. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.6526>
- Li, J., Nguyen, T.H.H., Coca-Stefaniak, J.A. (2020). Coronavirus impacts on post-pandemic planned travel behaviours. *Annals of Tourism Research*, 86, 102964. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102964>
- Liu, Y., Shi, H., Li, Y., Amin, A. (2021). Factors influencing Chinese residents' post-pandemic outbound travel intentions: An extended theory of planned behavior model based on the perception of COVID-19. *Tourism Review*, 76(4), 871–891. <https://doi.org/10.1108/TR-09-2020-0458>
- Matczak, A., Szymańska, D. (2022). Tourist mobility of Polish residents in the context of the COVID-19 pandemic. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 58(58), 183–201. <http://doi.org/10.12775/bgss-2022-0042>
- McGinlay, J., Gkoumas, V., Holtvoeth, J., Fuertes, R.F.A., Bazhenova, E., Benzoni, A., Botsch, K., Martel, C.C., Sánchez, C.C., Cervera, I., Chaminade, G., Doerstel, J., García, C.J.F., Jones, A., Lammertz, M., Lotman, K., Odar, M., Pastor, T., Ritchie, C., Santi, S., Smolej, M., Rico, F.S., Waterman, H., Zwijacz-Kozica, T., Kontoleon, A., Dimitrakopoulos, P.G., Jones, N. (2020). The impact of COVID-19 on the management of European Protected Areas and policy implications. *Forests*, 11(11), 1214. <https://doi.org/10.3390/f11111214>
- Neuburger, L., Egger, R. (2020). Travel risk perception and travel behaviour during the COVID-19 pandemic 2020: A case study of the DACH region. *Current Issues in Tourism*, 24(7), 1003–1016. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1803807>
- Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism? *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 651–656. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>
- Özdemir, M.A., Yildiz, S. (2020). How COVID-19 outbreak affects tourists' travel intentions: A case study of Turkey. *Social, Mentality and Smart Thinkers Journal*, 6, 1101–1113.
- Pahrudin, P., Liu, L.W., Li, S.Y., Fahrurrozi, M., Ali, M. (2022). Investigating the COVID-19 outbreak and tourism sector for future research agenda: A bibliometric analysis approach. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 42(2), 824–831. <https://doi.org/10.30892/gtg.422spl23-894>
- Panaszuk, A. (2020). Przyczynek do badań nad wpływem pandemii na stan gospodarki turystycznej. W: K. Nessel (red.), *Turystyka w Naukach Społecznych. Ekonomia i Finanse. T. 3: Ekonomia i finanse* (s. 53–70). Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Instytut Przedsiębiorczości. Pobrane z: <https://przedsiębiorczosc.uj.edu.pl/turystyka-w-naukach-spoecznych-tom-3> (16.05.2022).
- Peluso, A.M., Pichierrri, M. (2020). Effects of socio-demographics, sense of control, and uncertainty avoidability on post-COVID-19 vacation intention. *Current Issues in Tourism*, 24(19), 2755–2767. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1849050>

- Pinos-Navarrete, A., Shaw, G. (2021). Spa tourism opportunities as strategic sector in aiding recovery from COVID-19: The Spanish model. *Tourism and Hospitality Research*, 21(2), 245–250. <https://doi.org/10.1177/1467358420970626>
- Prezydent Miasta Łodzi (2010). *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi. Załącznik nr 1 do Uchwały nr XCIX/1826/10 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 27 października 2010 r.* Pobrane z: https://mpu.lodz.pl/files/mpu/public/STUDIUM/archiwum/2010/2010_SUIKZP_tekst.pdf (30.12.2022).
- Qiao, G., Ruan, W.J., Pabel, A. (2021). Understanding tourists' protection motivations when faced with overseas travel after COVID-19: The case of South Koreans travelling to China. *Current Issues in Tourism*, 25(1), 1588–1606. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1928011>
- Renaud, L. (2020). Reconsidering global mobility – distancing from mass cruise tourism in the aftermath of COVID-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 679–689. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762116>
- Rogerson, C.M., Rogerson, J.M. (2021). COVID-19 and changing tourism demand: Research review and policy implications for South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 10(1), 1–21. <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720-83>
- Roman, M., Niedziółka, A., Krasnodebski, A. (2020). Respondents' involvement in tourist activities at the time of the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(22), 9610. <https://doi.org/10.3390/su12229610>
- Samdin, Z., Intan, S., Abdullah, N.W., Khaw, A., Subramaniam, T. (2021). Travel risk in the ecotourism industry amid COVID-19 pandemic: Ecotourists' perceptions. *Journal of Ecotourism*, 21(3), 266–294. <https://doi.org/10.1080/14724049.2021.1938089>
- Sánchez-Cañizares, S.M., Cabeza-Ramírez, L.J., Muñoz-Fernández, G., Fuentes-García, F.J. (2020). Impact of the perceived risk from COVID-19 on intention to travel. *Current Issues in Tourism*, 24(7), 970–984. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1829571>
- Seraphin, H., Dosquet, F. (2020). Mountain tourism and second home tourism as post-COVID-19 lockdown placebo? *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 12(4), 485–500. <https://doi.org/10.1108/WHATT-05-2020-0027>
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, 117, 312–321. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015>
- Silva, L. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism: A case study from Portugal. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 33(1), 157–159. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1875015>
- Stankov, U., Filimonau, V., Vujičić, M.D. (2020). A mindful shift: An opportunity for mindfulness-driven tourism in a post-pandemic world. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 22(3), 703–712. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1768432>
- Stojczew, K. (2021). Ocena wpływu pandemii koronawirusa na branżę turystyczną w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu / Research Papers of Wrocław University of Economy*, 65(1), 157–172. <https://doi.org/10.15611/pn.2021.1.09>
- Szafrańska, E. (2016). *Wielkie osiedla mieszkaniowe w mieście postsocjalistycznym. Geneza, rozwój, przemiany, percepcja*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Turnšek, M., Gorenak, M., Brumen, B., Mekinc, J., Rangus, M., Štuhec, T.L. (2020). Perceived threat of COVID-19 and future travel avoidance: Results from an early convenient sample in Slovenia. *Academica Turistica*, 13(1), 3–17.
- Urząd Miasta Łodzi (2020). *Łódzki Budżet Obywatelski*. Pobrane z: <https://uml.lodz.pl/budzet-obywatelski/minione-edycje/20192020/wyniki-i-realizacja-projektow/> (12.09.2021).

- Urząd Statystyczny w Łodzi (2020). Pobrane z: <https://lodz.stat.gov.pl/> (16.11.2022).
- Utgarsh, Sigala, M. (2021). A bibliometric review of research on COVID-19 and tourism: Reflections for moving forward. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100912. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100912>
- Vaishar, A., Št'astná, M. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on rural tourism in Czechia: Preliminary considerations. *Current Issues in Tourism*, 25(2), 187–191. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1839027>
- Walas, B., Kruczek, Z. (2020). The impact of COVID-19 on tourism in Cracow in the eyes of tourism entrepreneurs. *Studia Periegetica*, 30(2), 79–95. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3664>
- Wen, J., Kozak, M., Yang, S., Liu, F. (2020). COVID-19: Potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel. *Tourism Review*, 76(1), 74–87. <https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110>
- Widomski, M. (2020). Turystyka krajowa a pandemia. *Poszerzamy Horyzonty*, 21(1), 771–779.
- Wojcieszak-Zbierska, M.M., Jęczmyk, A., Zawadka, J., Uglis, J. (2020). Agritourism in the era of the coronavirus (COVID-19): A rapid assessment from Poland. *Agriculture*, 10(9), 397. <https://doi.org/10.3390/agriculture10090397>
- Yang, Y., Zhang, C.X., Rickly, J.M. (2021). A review of early COVID-19 research in tourism: Launching the *Annals of Tourism Research's* Curated Collection on coronavirus and tourism. *Annals of Tourism Research*, 91, 103313. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103313>
- Zawadka, J., Jęczmyk, A., Uglis, J., Wojcieszak-Zbierska, M.M. (2021). Plany turystyczne mieszkańców miast w dobie pandemii COVID-19. W: M. Makowska-Iskierka, J. Wojciechowska (red.), *Warsztaty z geografii turystyki*. T. 11: *Krajoznawstwo a turystyka* (s. 13–34). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zenker, S., Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic – a critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81, 104164. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104164>
- Zheng, D., Luo, Q., Ritchie, B. (2021). Afraid to travel after COVID-19?: Self-protection, coping and resilience against pandemic 'travel fear'. *Tourism Management*, 83, 104261. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104261>
- Zopiatis, A., Pericleous, K., Theofanous, Y. (2020). COVID-19 and hospitality and tourism research: An integrative review. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 275–279. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.07.002>

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA MOBILNOŚĆ TURYSTYCZNĄ MIESZKAŃCÓW DUŻEGO MIASTA NA PRZYKŁADZIE OSIEDLA RETKINIA W ŁODZI

Abstrakt: Celem opracowania jest identyfikacja oddziaływania pandemii COVID-19 na poziom i charakter uczestnictwa w turystyce mieszkańców Retkini – jednego z największych osiedli mieszkaniowych w Łodzi. Wpływ ten zbadano poprzez porównanie poziomu i charakteru uczestnictwa w turystyce w okresie pandemii (w 2020 r.) z okresem ją poprzedzającym (w 2019 r.). Badania oparto na ankiecie internetowej mającej charakter wywiadu pogłębionego. Ankieta zawierała 18 pytań faktograficznych, 10 pytań natury behawioralnej, które dotyczyły opinii respondentów na temat wpływu pandemii na ich życie i zachowania turystyczne, oraz 7 pytań metryczki charakteryzujących respondentów od strony demograficznej i społeczno-ekonomicznej. Na podstawie zarejestrowanych zmian w poziomie i charakterze uczestnictwa w turystyce w latach 2019–2020 oraz wyrażonych

w ankiecie opiniach określono różnice w zachowaniach turystycznych badanych mieszkańców Retkini spowodowane pandemią oraz wskazano na zakres podejmowanych przez nich działań ochronnych. Otrzymane wyniki potwierdzają podobne zmiany w ogólnych trendach zachowań turystycznych, na które wpływ miała pandemia, odnotowane w wielu dotychczasowych badaniach, jednak z pewnymi różnicami. Wskazują też na ograniczone podejmowanie przez respondentów z osiedla mieszkaniowego Retkinia w Łodzi działań ochronnych rejestrowanych w uczestnictwie i charakterze podróży turystycznych.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, uczestnictwo w turystyce, zachowania turystyczne, mieszkańcy blokowiska, Retkinia (Łódź)

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE TOURIST MOBILITY OF RESIDENTS FROM A LARGE CITY: THE EXAMPLE OF THE RETKINIA HOUSING ESTATE IN ŁÓDŹ

Abstract: The aim of the study is to identify the impact of the COVID-19 pandemic on the level and nature of participation in tourism by the inhabitants of Retkinia – one of the largest housing estates in Łódź. This impact was examined by comparing the level and nature of participation in tourism during the pandemic (in 2020) with the period before it (in 2019). The research was based on an internet survey in the form of an in-depth interview. The survey contained 18 factual questions, 10 behavioral questions (regarding opinions on the impact of the pandemic on lives and tourist behavior) and 7 questions describing the demographic and socio-economic characteristics of the respondents. Based on the registered changes in the level and nature of participation in tourism in 2019–2020 and the opinions expressed by them, differences in tourist behavior caused by the pandemic were identified and the scope of protective measures taken by the surveyed inhabitants of Retkinia was indicated. The obtained results in general indicate similar changes trends in tourist behavior caused by the pandemic, found in many previous studies, but with some differences. They also indicate the limited undertaking of protective measures recorded in the participation and nature of tourist trips undertaken by respondents.

Keywords: COVID-19 pandemic, participation in tourism, tourist behavior, residents of the “block housing estate”, Retkinia (Łódź)